

VILÁG- TÖRTÉNET

15. (47.) évfolyam 2025. 2.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **LÁSZLÓ SZABOLCS**
A KODÁLY-MÓDSZER NEMZETKÖZI INDULÁSA
- **KASZÁS VERONIKA**
MAGYARORSZÁG ÉS AZ ENSZ MENEKÜLTÜGYI
FŐBIZTOSSÁGÁNAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE
A RENDSZERVÁLTOZÁS ÉVEIBEN
- **SZENTE-VARGA MÓNICA**
MAGYAROK AZ ENSZ NICARAGUAI VÁLASZTÁSI
MEGFIGYELŐI MISSZIÓJÁBAN
- **LAKATOS ISTVÁN**
AZ EMBERI JOGOK HELYZETE MAGYARORSZÁGON
A KÁDÁR-KORSZAK ELSŐ ÉVTIZEDÉBEN
- **J. NAGY LÁSZLÓ**
ALBERT CAMUS, MAGYARORSZÁG ÉS AZ ALGÉRIAI HÁBORÚ
1956-BAN
- **SZEMLE**
PAPP REGINA, PALOTÁS ZSOLT, GREGOSITS GÁBOR,
BENE KRISZTIÁN ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Az együttműködés színterei. Magyarország és az ENSZ szervezetei (Kecskés D. Gusztáv)	173
<i>Tanulmányok</i>	
László Szabolcs: A Kodály-módszer nemzetközi indulása. A Zenei Nevelés Nemzetközi Társasága és az államszocialista magyar zeneoktatás az 1960-as években	177
Kaszás Veronika: Magyarország és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának együttműködése a rendszerváltozás éveiben	201
Szente-Varga Mónika: Magyarok az ENSZ nicaraguai választási megfigyelői missziójában	223
Lakatos István: Az emberi jogok helyzete Magyarországon a Kádár-korszak első évtizedében. Nemzetközi emberi jogi normák – belpolitikai számítások	239
J. Nagy László: Albert Camus, Magyarország és az algériai háború 1956-ban	267
<i>Műhely</i>	
Zsemlye János Konstantin: Egy különleges intézmény I. Péter cár országában. A Külügyi Utazó Kancellária a külpolitikai ügyek oroszországi intézésének gyakorlatában	283
<i>Szemle</i>	
Élő holtak (Papp Regina)	299
Abszolutizmus mint kockázatkezelés (Palotás Zsolt)	303
Magyar–latin-amerikai kapcsolatok a hidegháború elején (Gregosits Gábor)	308
A Francia Idegenlégió leghíresebb magyar altisztjei (Bene Krisztián)	311

Jelen számunkat Kecskés D. Gusztáv, Balogh Lídia és Germuska Pál szerkesztette

A társadalomtudományi kutatások különböző módokon vizsgálják a közösségben élők viselkedését, szokásait, többek között azt, hogy az egyes csoportok hogyan viszonyulnak egymáshoz és környezetükhöz. Nincs ez másképp akkor sem, ha a vizsgálat alanyai már nem élnek. De milyen szerepe lehetett a társadalomban a holtaknak, és miként értelmezzük azokat, akik haláluk után visszatértek az élők közé? A most ismertetendő, 2024-ben megjelent könyv ezen kérdésekre keresi a választ. A tanulmánykötetben megjelent írások változatos kérdésfeltevésekkel és eredményekkel nyúlnak az élőhalottak társadalmi viszonyainak kérdéséhez.

A tanulmányok szerzőinek egy része, Mathew Bryan Gillis, Kirsí Kanerva, Carl Watkins és Martha McGill a középkori kísértetek elismert kutatói, akárcsak maguk a szerkesztők, Scott G. Bruce és Stephen Gordon. Mindezekén túl a kötet jelentősége részben abban áll, hogy terepet kínál olyan szerzőknek is, akik kutatásának homlokterében nem a középkori élőhalottak vagy a természetfeletti állnak. Martha G. Newman, John H. Arnold, Tom Johnson és Matthew Vernon tanulmányai a középkorászok számára talán kevésbé megszokott szempontok és módszerek bevonásával vizsgálták a szellemek kérdését.

Bár a szövegek 2022-ben a *Journal of Medieval History* különszámában már megjelentek, azokat újra kiadta a Routledge kiadó 2024-ben, azzal a bevezetőben kifejtett szerkesztői szándékkal, hogy minél szélesebb körhöz jussanak el a tanulmányok, melyek felfedik „az élőholtak makacs fennmaradását az élők emlékezetében és írott forrásaiban Nyugat-Európában a Karoling-kortól a kora újkorig és azután”.

A kötetben tíz tanulmány kapott helyet, ezek sorát az egyik szerkesztő, Stephen Gordon bevezetője nyitja. Az írás első része a kísérteteket a tudományos és filozófiai diskurzus tárgyaként és eszközöként jelöli meg, majd részletes historiográfiát ad a témához, különös tekintettel az angol szakirodalomra, kezdve olyan alapművekkel, mint Montague Sumner 1928-ban *The Vampire, His Kith and Kin* címmel megjelent műve. Kiemeli, hogy a kísértetek sok szempontból „két világ határán” álló lények, olyanok, akik az élők által léteznek és egyben őket reprezentálják.

A kötet első fejezetében Matthew Bryan Gillis A féreg és a holttest. Karoling látomások a Gyehenna élőhalott temetőjéről (*The worm and the Corpse: Carolingian visions of Gehenna's undead cemetery*) címmel a Gyehenna működését, illetve a büntetés és a szenvedés módjait írja le a 9. századi teológus, Johannes Scotus Eriugena munkája tükrében, összekötve azt a Karoling-kori társadalom túlvilágképével, amely szerint a kárhozottak maguk az

¹ *Vigor Mortis: The Vitality of the Dead in Medieval Societies*. Edited by Bruce, Scott G. – Gordon, Stephen. New York, Routledge, 2024. 166 p.

okai a halál utáni büntetésüknek, és mivel annak nincs tisztító jellege, örökké tart. Az elszenvetett kínokat illetően pedig, bár azok részben lelki természetűek, a forrásokban a hangsúly mindig a szenvedés konkrét fizikai voltára esik, például a kárhozottak húsát örökké férgek rágják. Ezzel szemben Eriugena munkája a lelki szenvedésre helyezi a hangsúlyt, azt állítja szembe az elterjedt teológiai állásponttal, amely véresebb és inkább fizikai, testhez kötött büntetést képzel el, hogy a kárhozott a megérdemelt súlyos büntetésnek mindvégig tudatában legyen.

Stephen Gordon jegyzi az *Agite, agite et venite!* Megrontott lélegzet, megrontott beszéd és találkozások a nyughatatlan holtakkal Burtoni Geoffrey *Vita sancte Moduene virginis* című művében (*Agite, agite et uenite! Corrupted breath, corrupted speech and encounters with the restless dead in Geoffrey of Burton's Vita sancte Moduene virginis*) című második írást. A tanulmány a bűnök és a betegségek kapcsolatát taglalja egy 14. századi eset kapcsán, melyben a burtoni apátság és Darkelow világi birtokosai összetűzésbe kerültek. Ebben a történetben az apátság földjéről elszökött jobbágyok szelleme tért vissza, hogy halálba hívja a falu lakosait. A fizikai betegséget, amibe a jobbágyok belehaltak, a kolostor elleni lázadásuk idézte elő, így a holtak képesek haláluk után ezt a romlást betegség formájában terjesztani az élők között. A bűnösök által terjesztett kór teológiai alapja, hogy minden betegséget valamilyen bűn idéz elő. A történet alapján, akik elkapták a kórt, szintén vétettek, mert nem ismerték fel a köztük élő bűnösöket és nem léptek fel ellenük. Ahogy sok más alkalommal, úgy itt is a visszatérő halottak a megbomlott rendet, az egyház és a világiak közötti konfliktust képviselik, és az elűzésük a rend helyreállításának eszköze.

Martha G. Newman A nekromanta és az apát. A halottak megidézése a ciszterci példázatokban (*The necromancer and the abbot: summoning the dead in Cistercian exempla*) című tanulmányban Langheimi Engelhard két 13. századi munkáját veti össze, amelyekben halottak megidézése történik. A ciszterci szerzetes nekromantákról írt munkája remek példája annak, miként kereszteződött a 12. században a mágia az intézményes vallással, köszönhetően az arab és héber szövegek latinra fordítása nyomán kialakult hitvitáknak, különös tekintettel az olyan mágikus rituálékra, mint az ördögűzés vagy a halottidézés. Newman rámutat az érzelmi kapcsolat fontosságára a rítusok megtélésében. Interpretációja szerint a középkorban az érzelmeket tanult módon élték meg, a félelem taszította az embereket, míg a boldogság összekapcsolta azokat, akik megtapasztalták azt. A két vizsgált szövegben leírt halottidézés közötti különbség a megidézett és a mester közötti viszonyban ragadható meg. Az első esetben a nekromanta nem állt közeli kapcsolatban a tanítványaival, akiket megidézett, ezért a rítus nem volt sikeres, a két halott csak azért tért vissza, hogy figyelmeztessen a nekromantizmus bűnös voltára. A másik forrásban megjelenő apát azonban két olyan szerzetest idézett meg, akiket életükben nemcsak ő, hanem a kolostor egésze nagyra tartott, így a rítus végbemehetett, és azt nem eretnekségnek, hanem a tiszta szeretet megnyilvánulásának tekintették, vagyis „a vallás és a mágia az érzelmeken alapult: a rémület érzése volt az, ami a nekromantikus gyakorlatokat tiltottnak minősítette, és az öröm érzése volt az, ami a ciszterciek vallásának szentségét igazolta”.

A kötet negyedik fejezetét Kiris Kanerva A halottak az álmokban. Középkori izlandi elképzelések a nyugtalan halotról (*The dead in dreams: medieval Icelandic conceptions of the unquiet dead*) című írása adja, amelyben a szerző az álmokban megjelenő halottakat vizsgálja az izlandi sagákban, hangsúlyozva a társadalom működésében betöltött szerepüket. Megállapítja, hogy az álmbeli kísértetek éppen úgy kötődtek az egyének jelleméhez, mint a fizikai testükhöz. Az életükben erős akarattal rendelkezők haláluk után is megtartották ezt az erőt, ami bizonyos mértékben a maradványaikhoz kötődött, akárcsak a szentek esetében. A vizsgált szituációkban a szellemek szinte bírói „feladatokat” láttak el az élők társa-

dalmában, helyreállították a felborult normákat. Idővel azonban jellemzőik is változtak, gyengébbek lettek, ezért tudtak csak álmokban megjelenni, illetve a bűnösök már nem terjesztették ki a „korrumpálódást” a közösség más tagjaira, csak saját bűneikért voltak felelősek.

John H. Arnold Társalgás a szellemekkel: Rancière, Derrida és az archívum (*Talking with ghosts: Rancière, Derrida and the archive*) című munkája két eset vizsgálatával ábrázolja a szociális történetírás lehetőségeit és korlátait, a szellemeket használva a társadalom jellegzetességeinek leírására. A szerző a kísérteteket az eretnokség és a katolikus vallás határán láttatja, de mindkettőtől elkülönítve, idioszinkratikus jelenéseként. Kiemeli, hogy a katolikus vallás, mivel magát bizonyos tanoktól elhatárolta, saját maga hozta létre az eretnokséget. Így a hivatalos vallás és a megszületett eretnokség is egységesebb lett, mint korábban, vagyis a kettő létezése az egymásrataltsághoz, az örökös párbeszédben rejlik. A tanulmány szerint ennek az interakciónak eredményei a kísértetek, amelyek legtöbbször mindkét oldal konkrét teológiai értelmezéseitől eltérnek. Összefüggéstelen tulajdonságaik, egyedi vagy átmeneti jellemzőik egyéni értelmezést követelnek, nem általános leírást, ezért nevezi őket Arnold a „másság avatárjai”-nak.

Carl Watkins, a középkori angol túlvilág kérdéskörének elismert szakértője A halott tájai a késő középkori képzeletben (*Landscapes of the dead in the late medieval imagination*) címet viselő tanulmányában a purgatórium földrajzi elhelyezkedését illető középkori elképzeléseket vázolja. Rámutat, hogy a kutatás meghaladta Jacques Le Goff a témában meghatározó munkájának elméletét,² amely szerint a purgatóriumot konkrét helyként kell értelmezni, valamint kiemeli, hogy a forrásokban sosem a hely, hanem a bűnök és a büntetés leírása a hangsúlyos. A szó maga is legtöbbször pusztán átjáróra utal, a halál utáni életet pedig leginkább utazásmetaforákkal írják le.

Tom Johnson Újragondolt Byland, avagy az öröklés kísértetei (*Byland Revisited, or, Spectres of Inheritance*) címmel a 14. századi bylandi kísértettörténet-gyűjtemény egyik szövegének jogi értelmezéseit vizsgálja. A kísértet ebben az esetben azért tért vissza, hogy birtokai jogos örökösei, fiai és férje tulajdonába kerüljenek. A nő életében bátyjának adta a birtokról szóló oklevelet, aki ezért jogi értelmében igényt tarthatott rá, és előzhette sógorát. A tanulmány az 1258. évi *De donis conditionalibus* törvényre alapoz, amely szerint a hozomány gyanánt kapott földeket örökös hiányában vissza kellett kapnia a feleség családjának, mivel azok a vérvonal fennmaradását szolgálják. Ugyanakkor a történet szerint a halott őseket élő leszármazottaikkal az öröklött földek kötik össze, és az adományozó elődök kívánsága előbbre valóbb az élőkénél. Johnson szerint az eset a bylandi történet alapján értelmezhető: a halott nővér kívánsága, hogy fiai kapják meg a hozományát, fontosabb, mint az a tény, hogy az élő báty jogosan birtokolja a földet. A történet végén a fivér örököse visszatadja a birtokot unokatestvéreinek, így megkésve, de a földi igazságszolgáltatás hiányosságát javította egy földön túli tényező.

A föld és a levegő testei. Testiség és spiritualitás az élőhalottakról szóló kora újkori brit elbeszélésekben (*Bodies of earth and air: corporeality and spirituality in pre-modern British narratives of the undead*) című tanulmányban Martha McGill a kísértetek külső jellemzőit, a test és a lélek viszonyát tárgyalja a 13. századtól a 18. század közepéig született angol forrásokban. Hogy az élőhalott milyen formában jelenhet meg, az sok tényező függvénye, és minden kutató más kritériumrendszert állít fel ennek vizsgálatakor, abban azonban megegyeznek a vélemények, hogy a test és a lélek ellentétes fogalmak, de nem létezik éles elválasztás a kettő között. Egyesek szerint attól függ, hogy a visszatérő lény járó holttest vagy

2 Le Goff, Jacques: *Birth of Purgatory*. Chicago, 1984.

szellem, hogy a test tért-e vissza az életbe vagy a lélek, mások szerint a lényegi különbség, hogy a sírból vagy a purgatóriumból jött-e vissza, további kutatók a metafizikai és a teológiai különbségeket hangsúlyozzák. A teológiai változások lecsapódtak a szellemek – elképzelt – fizikai jellemzőiben is. A teológiai értelmezések esetében a purgatórium képzetének megjelenése és a reformáció értelmezhetők a legfontosabb cezúrákként. A purgatórium létezése elméleti síkon a szellemek spirituális, vagyis elsősorban lélekhez kötött formáját erősítette. A 13. századtól ez kezdett összemosódni a fizikai testben megjelenő kísértettel, mivel, akár csak a stigmák esetében, a testi objektumoknak is lehetett spirituális jelentősége. A másik választóvonal a reformáció, amely éppen ezt a gondolatot kérdőjelezte meg, az új értelmezés szerint az anyag és a lélek nem feltétlenül kapcsolódnak össze. Megnyilvánult ez az elmélet más vallási tézisekben is, például a papi nőtlenség eltörlésében, ami elválasztotta a szüességet a szentségtől. A következő nagyobb váltás a 18. század végén történt, akkor már hallucinációknak tekintették a szellemeket, nem fizikai lénynek, de ezzel párhuzamosan népszerűek lettek a kísértettörténetek az irodalomban, ahol, mivel nem kellett eleget tenni a vallási vagy az orvosi elvárásoknak, újra lehetett fizikai formában megjelenő halottakról írni.

A gyűjteményes kötet utolsó, A szászokról és kísértetekről (*Of Saxons and spectres*) című tanulmányában Matthew Vernon az afroamerikai közösségek önmeghatározásában és a többségi fehér társadalommal fennálló viszony vonatkozásában vizsgálja a szellem mint jelkép kérdéskörét. William Shakespeare *Macbeth* című drámáját már a 19. és a korai 20. századi afroamerikai közösségek is analógiaként használták saját társadalmi helyzetük kifejezésére. A darabban Banquo szelleme tudatosítja Macbethben a bűnösségét és felébreszti a lelkiismeretét, általános értelemben egy tudatosítandó társadalmi bűnösségre utal, annak szükségességére, hogy a zsarnok szembesüljön elnyomottjával, és felismerje saját vétkeit. A szöveg rámutat, hogy szellemek nemcsak egyes embereket, hanem nemzeteket is kísértethetnek, amit mindig a mássághoz való viszony és az abból fakadó büntudat hoz létre, és amit, ha egy nemzet „túl kényelmes viszonyban van a szellemeivel”, pusztá retorikai formulákkal háríthat el.

A könyv nem attól érdekes, hogy a tanulmányok alaposan körbejárva összegzik a középkori élőhalottakkal foglalkozó legfrissebb kutatásokat, ez nem is lehet egy tanulmánykötet célja. A téma és a vizsgálati módszerek annyira szerteágazókká váltak, hogy összefoglaló művek ritkán születhetnek, és a kérdés nemzetközi szakirodalmára a főleg módszertani különbségekből eredő széttagoltság jellemző. A kötet egy hívószó köré csoportosítva a kutatás legprominensebb alakjait, a legkülönbözőbb kutatási módszereket és szempontokat sorakoztatja fel friss nézőpontokkal, széles körű módszertani és történeti historiográfiával alátámasztva. Minden szerző saját kutatási területének egyes részleteit fejt ki, ezért a kutatások sem térben, sem időben, sem módszerben nem egyeznek, és bár többnyire egymásra építkeznek, de másban látják a kutatás jelentőségét. Mivel mindegyik szöveg új kutatási lehetőségre mutat rá, bármelyik kijelölheti a következő jelentős irányt. A tanulmánykötet alapján úgy tűnik, hogy nemcsak a kérdések, hanem a módszertani lehetőségek is korlátlanok abban a tekintetben, hogy a kísértetek milyen szerepet töltenek be a társadalomban, illetve mire utalnak a lények és a helyek, amelyek hozzájuk kötődnek.

Papp Regina*

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának hallgatója (7624 Pécs, Rókus u. 2.).

CONTENTS

Areas of Cooperation: Hungary and UN Organisations (Gusztáv Kecskés D.)	173
<i>Studies</i>	
Szabolcs László: The International Launch of the Kodály Method: The International Society for Music Education and Hungarian State Socialist Music Education in the 1960s	177
Veronika Kaszás: Hungary and the United Nations High Commissioner for Refugees: Cooperation at the End of the Cold War	201
Mónika Szente-Varga: Hungarians in the UN Election Observer Mission in Nicaragua	223
István Lakatos: The Human Rights Situation in Hungary in the First Decade of the Kádár Era: International Human Rights Standards – Calculations in Domestic Policy	239
László J. Nagy: Albert Camus, Hungary and the Algerian War in 1956	267
<i>Workshop</i>	
János Konstantin Zsemlye: A Special Institution in the Country of Tsar Peter I: The “Foreign Affairs Traveling Chancellery” in the Practice of Managing Foreign Policy Affairs in Russia	283
<i>Book Reviews</i>	
The Vitality of the Dead in Medieval Societies (Regina Papp)	299
Absolutism as Risk Management (Zsolt Palotás)	303
Hungarian–Latin American Relations at the Beginning of the Cold War (Gábor Gregosits)	308
The Most Famous Hungarian Non-commissioned Officers of the French Foreign Legion (Krisztián Bene)	311

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáman: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2025. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET